

ונתתי שלום בארץ

מים ראשונים: גדול הוא השלום וראוי לדרוש בו עוד ועוד. וכבר הקדשנו לו מספר דפים: [שלמים הם שלום](#) בפרשת צו, [שלום שלום לרחוק ולקרוב](#) ביום הכיפורים, [שלום בין איש ואשתו](#) בפרשת נשא, [ברית חיים ושלום](#) וכן [דרכי שלום](#) בפרשת פנחס, [וקראת לשלום](#) בפרשת שופטים, [שאלו שלום ירושלים](#) ביום ירושלים ועוד. נראה שלא נפסיד אם נחזור ונדרוש בשבח השלום גם בפרשתנו, גם אם נחזור על מקצת המדרשים והפרשנים שכבר הבאנו בדפים לעיל, ושלום על ישראל.

וְנַתַּתִּי שְׁלוֹם בְּאַרְצְךָ וּשְׁכַבְתָּם וְאִין מַחְרִיד וְהִשְׁפַּתִּי חִיָּה רְעָה מִן־הָאָרֶץ וְחָרַב לֹא־תֵעָבֵר בְּאַרְצְכֶם: (ויקרא כו ו.)¹

וְכַרְתִּי לָהֶם בְּרִית שְׁלוֹם וְהִשְׁפַּתִּי חִיָּה־רְעָה מִן־הָאָרֶץ וְיָשְׁבוּ בַמְדְּבָר לְבֶטֶח וְיִשְׁנוּ בַיַּעְרִים: (יחזקאל לד כה.)²

רש"י ויקרא פרשת בחוקותי פרק כו פסוק ו

ונתתי שלום - שמא תאמרו הרי מאכל והרי משתה!³ אם אין שלום - אין כלום. תלמוד לומר אחר כל זאת: "ונתתי שלום בארץ"⁴. מכאן שהשלום שקול כנגד הכל. וכן הוא אומר: עושה שלום ובורא את הכל.⁵

פירוש ריב"א על התורה ויקרא כו ו

"ונתתי שלום בארץ". פירש רש"י: שמא תאמרו וכו'. מגיד שהשלום שקול כנגד הכל וכן הוא אומר: "עושה שלום ובורא את הכל". תימה לחזקוני שהרי כתוב: "יוצר אור ובורא חשך עושה שלום ובורא רע". ואומר הר"ר א"י שאף מאותו פסוק נלמוד ששלום שקול כנגד הכל. כי רע זו מדת הדין שעל ידה בא רע לעולם, וכשהיא פוגעת בעולם השלום מעביר אותה. וכך פתרונו: עושה שלום - לפי שהוא בורא רע. וצריך מן השלום כדי להעביר הרע נמצא שהשלום שקול כנגד הכל.⁷

אבן עזרא על הפסוק ויקרא כו ו

¹ ארבעה דברים מובטחים בפסוק זה: שלום בארץ, שכיבה במנוחה, סילוק "חיה רעה" וסילוק "החרב". וכבר דנו המפרשים והמדרשים אם כל הבטחה עומדת לעצמה ומה גורם למה? האם השלום והשכיבה באין מחריד הן התוצאה (הכותרת) של סילוק החיה הרעה והמלחמה - סילוק שניהם הוא שביא את השלום ואת היכולת לשכב ולישון ברגיעה בלי פחד מתמיד מהולכי על שנים או על ארבע; או אולי ההפך, השראת שלום בארץ היא שתגרום לסילוק החרב והחיה הרעה וממילא גם לשכיבה באין מחריד - השלום כגורם אקטיבי ולא תוצאתי. להשבת החיות הרעות כבר הקדשנו דף מיוחד. כאן והפעם, נתמקד במילים: "ונתתי שלום בארץ".

² בנבואתו שם על רועי ישראל שהכזיבו באופן הנהגתם את העם מתאר יחזקאל אידיאל החיים המתוקנים בעתיד, ובהם שני מוטיבים שמצויים בפסוק בפרשתנו: השלום, והשבתת החיה הרעה. (ראה שם הפסוק: "כְּבָקָרְתָּ רְעָה עֲדָרָה", שהקב"ה חוזר לרעות ישירות את צאנו: "אֲנִי אֶרְעָה צֹאֲנִי וְאֲנִי אֶרְבִּיצֶם נָאִם אֲדֹנָי ה'"). השלום זוכה כאן למעמד של "ברית", השכיבה לאין מחריד וסילוק החרב מהארץ לא נזכרים, אבל הישיבה במדבר לבטח והשינה במקומות הפתוחים והרחוקים מיישוב, וודאי שמפצים ומשלימים. ראה פירוש מצודת דוד על הפסוק: "וכרתי - אז אכרות עמהם ברית שלום להיות מתמידים לשבת בשלוה ... וישבו במדבר - אף במדברות וביערים מקום החיות ישבו בטח וישנו שמה וערבה להם שנתם כי לא יחרידם מ".

³ גם בלי שלום, שהרי הברכות בפרשה מתחילות בהבטחות של "מאכל ומשקה": "אִם בְּחֻקֵי תִלְכוּ ... וְנַתַּתִּי גִשְׁמֵיכֶם בְּעֵתֵם וְנַתַּנָּה הָאָרֶץ יְבוּלָה וְעֵץ הַשֵּׁדָה יִתֵּן פְּרִיָו ... וְאֶכְלֶתֶם לְחֶמְקֶם לְשִׁבְעֵי יוֹשְׁבֵתֶם לְבֶטֶח בְּאַרְצְכֶם" ורק אחרי זה בא הפסוק לעיל: "ונתתי שלום בארץ וכו'". ושם לב, אפילו "וישבתם לבטח בארצכם" בא לפני: "ונתתי שלום בארץ".

⁴ השימוש כאן בביטוי "תלמוד לומר" שונה מהמקובל. בד"כ מופיע ביטוי זה כתשובה להערה או שאלה ובא לסתור אמירה קודמת. אך כאן משמעותו היא המשכיות וחזקת האמירה הקודמת. ועפ"י רש"י כאן המשמעות היא: ראה מה כתוב אחרי כל ההבטחות החומריות שבפסוקים הקודמים. כל ההבטחות החומריות אינן כלום אם אין שלום.

⁵ רש"י כאן מצטט את מדרש ספרא שזה לשונו: "שמא תאמרו הרי מאכל והרי משתה, אם אין שלום - אין כלום. תלמוד לומר: ונתתי שלום בארץ, מגיד שהשלום שקול כנגד הכל. וכן הוא אומר: עושה שלום ובורא רע (ישעיהו מה ז) - מגיד שהשלום שקול כנגד הכל". רש"י משנה מעט מנוסח הספרא, כגון התוספת: "ואחר כל זאת" שהוא מעין פירוש כפי שהערנו בהערה הקודמת, אבל השינוי הגדול שעושה כאן רש"י הוא: במקום הפסוק מישעיהו: "עושה שלום ובורא רע", משנה רש"י ללשון חכמים: "עושה שלום ובורא את הכל" כאילו זה פסוק במקרא. ראה שינוי לשון זה בגמרא ברכות יא ע"ב, בדיון על ברכת המאורות שלפני קריאת שמע של שחרית שמסבירים שזה עניין של כתיב וקרי ושינוי ללשון נקיה: "עושה שלום ובורא רע, מי קא אמרינן כדכתיב? אלא, כתיב רע וקרינן הכל, לישנא מעליא". (מוסבר בדברינו [אבנימוס הגרדי](#) בפרשת בלק). נראה שהראשון שתמה על שינוי זה של רש"י הוא פירוש חזקוני (רבי חזקיה בן מנחם, צרפת מאה 13), אבל לא ראינו שנתן הסבר לכך.

⁶ הרב רבי אברהם? לא פענחנו מי זה. וגם ריב"א כאן שהכיר את פירוש חזקוני, התקשינו לזהותו במדויק.

⁷ גם פרשני רש"י אחרים ניסו להתמודד עם השינוי שעשה רש"י. ראה למשל פירוש ר' עובדיה מברטנורא שמסביר: "... וכן הוא אומר עושה שלום ובורא את הכל. אף על גב דאין זה פסוק במקרא הואיל וקבעוהו רבנן בתפלת יוצר חשיב ליה כמקרא מלא. וכן יש בדומה לזה בגמרא במקומות הרבה שמביא האמרים מספר בן סירא ומקומות אחרים". לאמר, רש"י העדיף את לשון חז"ל על פני הפסוק מישעיהו בשל נוסח התפילה שכבר התקבע בזמנו. אך מדרש ספרא לא נרתע מהפסוק בישעיהו ומאזכרו המילה "רע" שעומד כנגד השלום (ואולי יש כאן הוכחה לקדמות מדרש ספרא טרם קביעת נוסח התפילה). בא ריב"א ומציע להתמודד עם נוסח הספרא ועם השינוי שעשה רש"י. הרע אכן עומד כנגד השלום: רע של רעב, חרב, חיה רעה וכו'. השלום מעביר את הרע ובכך הוא שקול כנגד הכל. הרע הוא "הכל" כשרע, והשלום הוא "הכל" כאשר יש שלום. רש"י ששינה ל"הכל" לא בורח מנוסח הספרא ומהפסוק בישעיהו, רק מסביר אותו. זו הצעת ריב"א.

ונתתי שלום בארץ - ביניכם.⁸

רמב"ן ויקרא כו

ונתתי שלום בארץ - שיהיה שלום ביניכם ולא תלחמו איש באחיו.⁹ או השלום הוא שישבית חיה רעה מן הארץ. "וחרב לא תעבור בארצכם" כלל, אבל אתם תרדפו את אויביכם לצאת אליהם למלחמה וינסו.¹⁰ ועל דרך האמת, שיתן השלום מחובר בארץ, והוא שלום הכל השקול כנגד הכל.¹¹

ר' יוסף בכור שור ויקרא כו

ונתתי שלום בארץ. לפי שיש בני אדם בעולם שיושבים בטח ואינם שמים פחד על לבם, אבל היה להם לירא אם היו שמים על לב. ויש בני אדם שיריאים ומתפחדים אף על פי שאין צריך, לכך נאמר: "וישבתם לבטח", שלא יהיה לבבכם נרעד, ולא לשוא תבטחו, כי נתתי שלום בארץ, ואין שום מזיק שיחריד, לא חיה רעה ולא חרב.¹²

מסכת דרך ארץ פרק שלום הלכה א

אמר ר' יהושע בן לוי: גדול הוא השלום, שהשלום לארץ כשאר לעיסה.¹³ אלמלא שנתן הקב"ה שלום בארץ היתה החרב והחיה מְשַׁפֵּלֶת את הארץ. מה טעם, דכתיב: "ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד והשבתי חיה רעה מן הארץ וחרב לא תעבר בארצכם".¹⁴

בראשית רבה פרשה ו סימן ה, פרשת בראשית

אמר רבי יוחנן: ג' דברים נִתְּנוּ מתנה לעולם, ואלו הן: התורה, והמאורות, והגשמים ... רבי עזריה בשם רבי יהודה ב"ר סימון אומר: אף השלום שנאמר: "ונתתי שלום בארץ".¹⁵

מכילתא דרבי ישמעאל בא - מסכתא דפסחא פרשה יב

⁸ השלום מתחיל בבית פנימה. שלום בין אדם לחבירו, שלום שבונה חברה מתוקנת. נראה שבמילה אחת, מתמצת אבן עזרא מה שהארכו המדרשים, כגון משנת רבי אליעזר פרשה ד (שקצרנו בה): "גדול הוא השלום שבו שיבח הקב"ה את אהרן ... שהיה רודף שלום בין אדם לחבירו, בין איש לאשתו, בין משפחה למשפחה, בין שבט לשבט ... והיא המתנה שנתן הקב"ה לתמימים וחסידים ... והיא המתנה שנתן הקב"ה לענוים ... לישירים ותמימים ... וכולם מפני מה? מפני שאהבו שלום ורדפו שלום ... מעבירין על מדותיהם, ואינן נוקמין ולא נוטרין ... השומעין חרפתן ומחרישין". נתנה התורה מצוות מעשיות על מנת לקיים "שלום בינינו" כמצוות השבת אבידה, עזוב תעזוב עמו (ראה דברינו [מצוות פריקה וטעינה](#) בפרשת משפטים). ראה פירושו הפיזי של בכור שור, ויקרא יט יח על הפסוק: "לא תקום ולא תטור ואהבת לרעך כמוך", על מי שנמנע מלהשאל כלים לחבירו: " ... ואומר לך הקב"ה: תנצח האהבה שיש לך עמי את השנאה שיש לך עמו ותשאל לו בשביל אהבתי ולא תקום, ומתוך כך יבוא שלום ביניכם. וכן תמצא גבי: כי תראה חמור שנאך רובץ תחת משאו". אולי לא יתקיים כל הפסוק עם השבת חיה רעה, סילוק כל חרב מהארץ וכו', אבל שלום בינינו יכול להתקיים.

⁹ רמב"ן חוזר לכאורה על פירוש אבן עזרא (הגם שאיננו מזכיר אותו), אבל אפשר שהוא מוכן להתפשר עוד יותר. מהו "ונתתי שלום בארץ" – מהו שלום ביניכם? שלא תלחמו האחד בשני.

¹⁰ או שלום בדרגה גבוהה יותר: השלום הפנימי יביא לאיחוד שורות מול סכנות חיצוניות. המלחמה בהן תהיה מחוץ לארץ. בארץ יהיה שקט וביטחון.

¹¹ השלום מחובר לארץ! ארבע פעמים נזכרת המילה "ארץ" בארבעת פסוקי הברכה שבראש הפרשה. השלום הוא דבר ממשי ו"ארצי" כפי שנראה עוד להלן. אבל כשרמב"ן נוקט בלשון "על דרך האמת" כוונתו בד"כ לתורת הסוד. אי לכך, אפשר שכוונתו לרעיון המובא באבות דרבי נתן נוסח ב פרק כד: "דבר אחר: אוהב שלום ורודף שלום - ללמדך שכל המטיל שלום בארץ, מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו במרום, שנאמר: המשל ופחד עמו עושה שלום במרומיו (איוב כה ב)".

¹² פירוש זה מציג את השלום כדבר המסור למחשבתו ומעשיו של האדם. כדבר שדורש ראייה מאוזנת ומפוכחת של המציאות שמסביב לצד ההרגשה הפנימית. השלום צריך להינתן הן לאותם בני אדם שהם בעלי ביטחון מופרז שמתעלמים ממצויאות של חוסר שלום ובונים "אי של שלום" מלאכותי סביבם; והן לאנשים שכל הזמן חרדים ודואגים לשוא שעדיין לא הגיע השלום המיוחל ולא מעריכים תקופות של שלום, גם אם קצרות, בהן אין "מזיק שיחריד, לא חיה רעה ולא חרב".

¹³ היינו החומר הממריץ והבונה את העולם הארצי – את הארץ. ראה ירושלמי חגיגה פרק א הלכה ז: "שאלו אותי עזבו ותורת שמרו השאור שבה היה מקרבן אצל". יש בתורה שאור מתפוח. אבל במקומות אחרים, הביטוי "שאור שבעיסה" הוא כינוי ליצר הרע, ראה תפילת רבי אלכסנדר לאחר שסיים תפילת עמידה, במסכת ברכות יז ע"א: "רבון העולמים, גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך, ומי מעכב? שאור שבעיסה ושעבוד מלכות". ואין זו סתירה.

¹⁴ השלום הוא שמונע את החרב ואת החיות הרעות! נראה שחזונו למדרש ספרא שלא מהסס לצטט את הפסוק בישעיהו: "עושה שלום ובורא רע". אין מצב ביניים של "לא שלום ולא חיה וחרב". השלום איננו דבר נשגב ואידילי (כפי שראינו ונראה להלן). השלום הוא בסיסי וארצי. אם הוא לא יהיה – מלחמה ורעב וחיות רעות יהיו. הוא התנאי לכך שהארץ לא תִשָּׁל. אח"כ, משיבטלו אלה, יבוא השלום הגבוה והמושלם יותר. ראה הערה 1 וכן רמב"ן לעיל, מה גורם למה.

¹⁵ וחכמים אחרים מוסיפים שם עוד מתנות רבות, כגון: הישועה, ארץ ישראל, הנקמה באדום, הרחמים וגם ההפלגה בים: "הַפְּרִשֵׁת הים הגדול". מדרש זה חוזר במקורות רבים אחרים כגון: שמות רבה פרשה מא, ויקרא רבה בפרשתנו על "ונתתי גשמיכם בעייתם", מדרש תהלים יח ועוד. מה שחשוב לנו הוא שהשלום הוא מתנה. האם פירושו של דבר שאין לנו אלא להתפלל לו, לייחל ולצפות שיבוא "מלמעלה" כמו הגשם (והמאורות)? או שמה כמו התורה שאדם עמל ועמל בה ובסוף ניתנת לו במתנה? ראה דברינו [ויתן אל משה ככלותו לדבר איתו](#) בפרשת כי תשא. בין כך ובין כך, השלום הוא מתנה יקרת ערך שיש לדעת לשמור אותה היטב.

... כיוצא בדבר אתה אומר: "בלע המות לנצח וגוי" (ישעיה כה ח) - והיכן דָּבַר? "אני אמית ואחיה וגוי" (דברים לב ט). כיוצא בדבר אתה אומר: "אז תתענג על ה' וגוי" (ישעיה נח יד) - והיכן דָּבַר? "ירכיבהו על במותי ארץ וגוי" (דברים לב יג) ... כיוצא בדבר אתה אומר: "וישבו איש תחת גפנו וגוי" (מיכה ד ד) - והיכן דָּבַר? "ונתתי שלום בארץ" (ויקרא כו ו) ... כיוצא בדבר אתה אומר: "זאב וטלה ירעו כאחד וגוי" (ישעיה סה כה) - והיכן דָּבַר? "והשבתי חיה רעה מן הארץ" (ויקרא כו ו).¹⁶

ספרא בחוקותי פרשה א

"והשבתי חיה רעה מן הארץ", ר' יהודה אומר: מעבירים מן העולם. ר' שמעון אומר: משביתן שלא יזוקו ... וכן הוא אומר: "וְגַר זָאֵב עִם כְּבֶשֶׂת וְנִמְר עִם גְּדִי יִרְבֹּץ וְעֵגְל וְכַפִּיר וּמְרִיא יִחַדּוּ וְנֶעַר קֶטָן נִהְגָּ בָּם: וַיִּפְרָה וְדָב תִּרְעָעֶינָה יִחַדּוּ וְיִרְבְּצוּ וְלִדְיָתָהּ וְאַרְיָה כְּבָקָר יֹאכְל תֶּבֶן: וְשִׁשְׁשָׁע יֹזֶק עַל חַר פֶּתָו וְעַל מְאוֹרֹת צְפֵעוֹנֵי גְמוֹל יָדוּ הַדָּה" (ישעיהו יא ו-ח) - מלמד שתינוק מיישראל עתיד להושיט את ידו לתוך גלגל עינו של צפועני ומוציא מרה מתוך פיו, וכן הוא אומר: גמול ידו הדה, זו חיה ההורגת את הבריות.¹⁷

מסכת תענית דף כב עמוד א

על החרב וכו' תנו רבנן: חרב שאמרו, אינו צריך לומר חרב שאינו של שלום, אלא אפילו חרב של שלום. שאין לך חרב של שלום יותר מפרעה נכה, ואף על פי כן נכשל בה המלך יאשיהו ... מפני שהיה לו לימלך בירמיהו, ולא נמלך. מאי דרש: וחרב לא תעבר בארצכם, מאי חרב? אילימא חרב שאינה של שלום - והכתיב ונתתי שלום בארץ! אלא, אפילו של שלום, והוא אינו יודע שאין דורו דומה יפה.¹⁸

ספרא בחוקותי פרשה א פרק א

"ונתתי גשמכם בעתם" ... מעשה בימי הורדוס שהיו גשמים יורדים בלילות, בשחרית זרחה חמה ונשבה הרוח ונתנגבה הארץ והפועלים יוצאים למלאכתם ויודעים שמעשיהם לשם שמים ... מעשה בימי שמעון בן שטח בימי שלמצו המלכה גשמים יורדים מלילי שבת ללילי שבת עד שנעשו חטים ככליות ושעורים כגרעיני זיתים, ועדשים כדיגרי זהב. וצרו מהם חכמים והניחוס לדורות הבאים להודיע כמה חטא גורם לקיים מה שנאמר: עוונותיכם הטו אלה וחטאתיכם (הסתירו פניי מכם משמוע) מנעו הטוב מכם.¹⁹

¹⁶ מדרש זה בפרשת בא בציווי של פסח לדורות, עובר על סדרה ארוכה של נבואות וציוויים שכבר קדמו להם נבואה או ציווי קודמים. הציוויים הקודמים נותנים חיזוק למאחרים, אך נראה שבאמת יש אישוש וחיזוק הדדיים: המוקדם את המאוחר והמאוחר את המוקדם, בבחינה: "שנה הכתוב". זאת, לא רק מנביאים לתורה כדוגמאות שלעיל, אלא גם מספרי התורה מיניה וביה, מספר דברים לספרים שקדמו לו (ראה דברינו **ספר דברים - משנה תורה** בפרשת דברים), וגם בתוך ספר שמות וספר בראשית עצמם. ראה המדרש המלא שם. לעניינינו, את המקבילה בנביאים ל"נתתי שלום בארץ" מוצא המדרש בפסוק מספר מיכה דווקא ולא כהצעתנו בראש הדף בפסוק בספר יחזקאל. אולי בגלל המשך הפסוק במיכה שהמעתיקים קצרו בו: "וְיָשְׁבוּ אִישׁ תַּחַת גִּפְנוֹ וְתַחַת תְּאֲנָתוֹ וְאִין מְחָרֵד", שמזכיר את "ואין מחריד" בפסוק בפרשתנו. ואולי גם בשל הפסוק הקודם שם המזכיר את סילוק החרב והמלחמה: "לא יִשָּׂאוּ גוֹי אֶל גּוֹי חָרֵב וְלֹא יִלְמְדוּן עוֹד מִלְחָמָה". אך דא עקא, שבכך מרחיק הדרשן את ההבטחה בפרשתנו לאחרית הימים! ראה פתיחת הפרק שם: "וְהָיָה בְאַחֲרֵית הַיָּמִים וְכו'". וכך גם בפסוק מישעיהו סה על הזאב והטלה הרועים יחדיו המקביל ל: "השבתי חיה רעה מן הארץ". האמנם לזה התכוונה התורה בפרשתנו? לשלום של אחרית הימים? זאת ועוד, הדרשן וודאי הכיר את הפסוק במלכים א ה ה המתאר את הלוחה של ימי שלמה: "וַיֵּשֶׁב יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל לְבֶטַח אִישׁ תַּחַת גִּפְנוֹ וְתַחַת תְּאֲנָתוֹ", אבל הוא בוחר ב"תחת גפנו" של אחרית הימים אצל מיכה ולא של ימי שלמה! שם לא התקיים "ונתתי שלום בארץ", לשיטתו (ראה סנהדרין קו ע"א מה סובר ר' יוחנן על הפסוק מימי שלמה).

¹⁷ כבר ראינו את מדרש ספרא לעיל על "ונתתי שלום בארץ" ("תחת" פירוש רש"י, הערה 5 לעיל). כאן הבאנו את המשך הדרשה שם על "והשבתי חיה רעה מן הארץ", על מנת להראות שגם זו מתייחסת לימות המשיח על בסיס פסוקים מישעיהו המתארים את אחרית הימים. אמנם, הרמב"ם קובע בהלכות מלכים פרק יב הלכה א: "אל יעלה על הלב שבימות המשיח יבטל דבר ממנהגו של עולם, או יהיה שם חידוש במעשה בראשית, אלא עולם כמנהגו נוהג", ומסביר פסוקים אלה מספר ישעיהו כמשל וחידי: "שהיו ישראל יושבין לבטח עם רשעי עכו"ם המשולים כזאב ונמר", אבל נראה שהקריאה הפשוטה של מדרשי ספרא והמכילתא הוא שאכן מדובר בעתיד לבוא, בימות המשיח או "אחרית הימים", כמו השבת שראינו לעיל. אם כך, כל ההבטחות של הברכה בפרשתנו הן לאיזה אידיאל קסום "אי שם" בעתיד הפלאי?

¹⁸ יאשיהו טעה בכך שמנע מפרעה נכו לעבור בארצו בדרך להילחם בנבוכדנצר (אולי בכך הייתה מלכות יהודה ניצולה). הוא רצה לראות בדורו את התגשמות הפסוק בפרשתנו (והדרשות עליו) שלא רק חרב של מלחמה לא תעבור בארץ, כי אם גם לא חרב של שלום (שפרעה נכו לא בא להילחם עם יהודה). ולא היה יודע "שאינו דורו דומה יפה", היינו, לא על דור כזה מבטיחה התורה ששום חרב לא תעבור בארצכם. ראה המשך הסיפור שם בגמרא שבעת שיצאה נשמתו של יאשיהו, עמד לידו ירמיהו ושמע שהוא מצדיק עליו את הדין וקרא עליו ירמיהו את הפסוק מאיכה ד כ: "רוח אִפְּיֵנו מְשִׁיחַ ה' נִלְכַּד בְּשִׁחִיתוֹתָם אֲשֶׁר אֲמַרְנוּ בְּצִלּוֹ נַחֲיָה בְּגוֹיִם". ומכאן שאולי לא רק חזקיהו היה צפוי להיות המשיח (סנהדרין צד ע"א), כי אם גם יאשיהו נכדו. שוב, "ונתתי שלום בארץ וחרב לא תעבור בארצכם" נדרשים על ימות המשיח. לא על מלכות שלמה, לא חזקיהו ולא יאשיהו.

¹⁹ כך גם במדרש ויקרא רבה לה י: "ונתתי גשמיכם בעיתם - בלילות. בימי הורדוס המלך היו גשמים יורדין בלילות, ובשחרית זרחה החמה ונשבה הרוח נתפזרו העבים ונתנגבה הארץ. והפועלים יוצאים ועוסקים במלאכתן ויודעין שרצון אביהם שבשמים מעשיהם. דבר אחר: "ונתתי גשמיכם בעיתם" - בלילי שבתות. מעשה בימי שמעון בן שטח ובימי שלמצי המלכה שהיו גשמים יורדים מלילי

מסכת עוקצין פרק ג משנה יב

אמר רבי שמעון בן חלפתא: לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום שנאמר: "ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום" (תהלים כט).²⁰

שבת שלום
חזק חזק ונתחזק
מחלקי המים
מים אחרונים:

שבת לילי שבת, עד שנעשו חטים ככליות ושעורים כגרעיני הזיתים ועדשים כדיגרי זהב. וצברו מהם חכמים והניחום לדורות הבאים. כל כך למה? להודיע כמה החטא גורם. לקיים מה שנאמר: עונותיכם היטו אלה וחטאתיכם מנעו הטוב מכם (ירמיה ה כה).
אם מדרש ספרא (ואחרים) שראינו לעיל ממקמים את "ונתתי שלום בארץ" ואת "והשבתי חיה רעה מן הארץ" לימים רחוקים של אחרית הימים וימות המשיח, בא מדרש זה ומציין שברכת "גשמיכם בעיתם" אכן התקיימה ולא דווקא בדורות הצדיקים ביותר שהיו לעם ישראל. ניחא ימי שלומציון המלכה ושמעון בן שטח שאכן היו כעשר שנים של רגיעה ושקט בארץ (בין יוון לרומי ולפני פרוץ מלחמת האחים המכוערת של הורקנוס ואריסטובלוס); אבל תקופת הורדוס!! ראה דברינו [בימי שלומציון המלכה ושמעון בן שטח](#) בפרשה זו וכן [בנין הורדוס](#) בפרשת תרומה.

²⁰ כך גם בסיום מסכת ברכות דף טד עמוד א: "אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא: תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, שנאמר וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך, אל תקרי בניך אלא בוניך. שלום רב לאהבי תורתך ואין למו מכשול יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך למען בית ה' אלהינו אבקשה טוב לך ה' עז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום". סיום שנבחר גם לחתום לימודי תורה, כגון פרק "במה מדליקין" בקבלת שבת. מקור שניהם הוא כנראה ספרי במדבר פרשת נשא פיסקא מב המרחיב בשבח השלום ומביא דעות של תנאים רבים ובהם: "ר' שמעון בן חלפתא אומר: גדול השלום שאין כלי מקבל ברכה אלא שלום, שנאמר: ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום". הקשר של השלום עם לימוד תורה מקורו גם כן בספרי דברים פרשת וזאת הברכה פיסקא שמג: "כשנגלה הקב"ה ליתן את התורה הרעיש כל העולם על יושביו שנאמר: קול ה' על המים ואומר קול ה' בכח (תהלים כט ג). באותה עעה נתקבצו כל האומות אצל בלעם, אמרו לו: כמדומים אנו הקב"ה מחריב את העולם במים. אמר להם: לא יהיה עוד המים למבול (בראשית ט טז). אמרו לו: מה הקול הזה? אמר להם: ה' עוז לעמו יתן - ואין עוז אלא תורה, שנאמר: עמו עוז ותושיה (איוב יב טז). אמרו לו: אם כן, ה' יברך את עמו בשלום". וכבר הרחבנו כאמור במים הראשונים בשבח השלום ולא נחזור שוב כאן.